

2009:12

Krageholms mölla - i ny papp

Antikvarisk kontroll, 2008

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:12

Krageholms mölla

- i ny papp

Arkeologisk undersökning, 2008
Sövestads socken, 1372
Ystad kommun
Skåne län

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:12
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Författaren
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Krageholms mölla – i ny papp

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	8
Underbrädning och kryss	8
Papptäckning	8
Vingar	9
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	9
Iakttagelser under restaureringen	10
Måleriarbeten	10
Snickeriarbeten	11
Vård- och underhållsplan	11
Avvikelser från handlingarna	13
Källor	14
Tryckta källor	14
Otryckta källor	14
Informanter	14
Hemsidor	14
Bilaga	15

Krageholms mölla ligger i Ystad kommun

Krageholms mölla ligger omkring 8 km nordnordväst om Ystad. Krageholms mölla markerad med punkt på kartan.

Detalj av fönster före och efter friläggande av befintlig ytpapp.

Inledning

Den antikvariska kontrollen av åtgärderna på Krageholms mölla är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne. Arbetet har genomförts under augusti - oktober 2008. Dokumentationen består av foton, minnesanteckningar från byggmöten, enkla skisser och iakttagelser på plats. Den antikvariska kontrollen har gjorts av byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Åtgärder omfattar i huvudsak byte av rötskadat regelverk och underbrädning, läggning av underlagspapp och ny takpapp på de sidor där den befintliga pappen var i dåligt skick. Därtill har plåtinklädning i anslutning till fönster och dörrar justerats, tjärning av äldre takpapp genomförts samt översyn och tjärning av vingar utförts.

Rötskadat råspont.

Gjuten sula med bristfällig avvattning, vid skarv mellan bölet och omgången. Problemet bör åtgärdas i samband med nästa restaurering.

Administrativa uppgifter

Objekt	Krageholms mölla, Årsjö 31:19
Socken	Sövestad
Kommun	Ystad
Länstyrelsens beslut	434-56250-07
Regionmuseets dnr	L12.20-453-07
Byggherre/beställare	Krageholms Mölla Andelsförening
Entreprenör	Rögla Bygg & Snickeri AB, Rögla
Antikvarisk kontrollant	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson
Andel bidrag:	högst 90 % av de kulturhistoriskt motiverade överkostnaderna
Bidrag till antikvarisk	
Överkostnad:	203 700 kronor inklusive moms
Byggnadstid	2008-06-25 – 2008-10-10
Slutbesiktning	2008-10-10

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Krageholms mölla uppfördes 1864 av Krageholms gods dåvarande ägaren greve Brahe. Enligt uppgift ska möllebyggaren ha varit en man vid namn Per Nilsson. Utöver möllan, som är en holländare, ingår idag även en möllebostad, en bagarstuga samt en vagnsbod i bebyggelsen.

Möllan drevs med vindkraft fram till 1940-talet, då man kompletterade med en råoljemotor. I samband med detta utökades verksamheten med ett mindre sågverk. Kombinationen med mölla och sågverk blev inte långlivad. Redan år 1946 lades verksamheten ner. Möllan lämnades därefter åt sitt förfall i många år. Krageholms gods lät renovera möllan 1967 men inte heller detta lyckades.

Krageholms mölla har en förböjd stenlot, där det undre planet är murat i natursten medan plan två har murar av tegel. Stenlotens andra våning användes ursprungligen som magasin. Idag är den uppskattad för sina karaktärspräglade träkonstruktörer och används då och då för större sällskap.

Några månader efter restaureringen år 1967 drabbades området av en svår storm, vilken tog både vingar och hätta med sig. För att rädda det som trots allt fanns kvar försågs möllan med ett platt tak.

Flera personer i omgivningen intresserade för Krageholms mölla och dess framtid. År 1989 grundades därför Krageholms Mölla Andelsförening. Familjen Piper som äger Krageholms gods skänkte då möllan till föreningen. Arbetet med att restaurera möllan är en kombination av betydande ideella insatser och bidrag från sponsorer, Ystad kommun och statliga byggnadsvårdsmedel genom Länsstyrelsen.

Föreningen arbetar för att möllan ska vara en publik miljö och arrangerar därför visningar för såväl allmänhet som bokade grupper. I uthuset intill står en bakugn, vilken regelbundet används av föreningen och i den tidigare möllebostaden finns lokaler som kan hyras ut till större sällskap. Alldeles intill möllan ligger det lilla svinhuset, vilket idag nyttjas som förråd. Miljön är uppskattad av många. Krageholms mölla har under 2008 exempelvis fungerat som inspelningsmiljö i Jan Troells film *Maria Larssons eviga ögonblick*.

Gesims i behov översyn och ommålning.

Takpappens anslutning till fönster fordrar god avvattning.

Utförda åtgärder

Rapporten omfattar antikvarisk kontroll av byte av rötskadad underbrädning samt byte av skadade kryss i stommen, läggning av underlagspapp samt takpapp på möllans mest utsatta sidor. Pappens anslutning till fönstren och bölets dörrar utgör kritiska punkter, varför omfattande kontroll av dessa partier har gjorts. Anslutande plåtar har också besiktigats avseende eventuella läckage. Vingarna har justerats och ett par mindre lagningar har gjorts. Därtill har vingarna tjärstrukits, eftersom de var torra.

Underbrädning och kryss

Möllans underbrädning av råspont samt delar de diagonala bjälkarna, kryssen, uppvisade före åtgärd flera och omfattande fuktskador. Det skadade virket har därför tagits bort och ersatts med nytt virke, råspont med varierande bredd (28 x 125-150-170 mm) samt plank av skånsk lärk (50 x 250 mm). Dimensionerna och ytskikten hos ursprunglig underbrädning och kryss har använts som förebild. På ett par ställen har ståndarna varit skadade. För att behålla så mycket av originalmaterialet som möjligt, har man istället för att byta ut dessa gjort förstärkningar med nytt virke.

Papptäckning

Krageholms mölla hade tidigare bara enkel tjärpapp utanpå råsponten. I samband med Regionmuseets besök inför remissvar, konstaterades dock att det är befogat att lägga både underlagspapp och takpapp. Beslutet bör ses mot bakgrund av befintliga skador, det utsatta läge som möllan har liksom hur den används idag. De sidor som har försetts med ny papptäckning, har därför både underlagspapp och takpapp. Pappen är fastsatt med specialklister och galvad pappspik.

De sidor av bölet som inte var fuktskadade, har fått behålla sin takpapp. Takpappen har däremot strukits med tjära, så kallad Black Varnish.

Vingarna på Krageholms mölla tjäras.

Dörr på bölet med ny takpapp omkring.

Vingar

Översynen av vingarna föranledde inte några stora åtgärder, då dessa var i förhållandevis gott skick. Mindre partier av skadat virke har dock bytts ut. I övrigt har vingarna tjärstrukits även dem med tjära av typen Black Varnish.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetena på Krageholms mölla är utförda med god kunskap om möllor avseende konstruktion, material och metoder. Åtgärderna har föregåtts av diskussion med antikvarisk kontrollant.

Arbetena har genomförts med kulturmiljöbidrag från Länsstyrelsen. Tack vare detta har Krageholms mölla ännu en gång räddats från förfall. Kulturmiljönyttan i restaureringen är stor, då insatserna gör det möjligt för Krageholms mölla Andelsförening att fortsatt utveckla den förmedlande verksamheten i och kring möllan.

Ny underbrädning med råspont i varierande bredd samt nya kryss och på vissa ställen förstärkningar av ståndarna. Det sistnämnda har gjorts för att göra stommen stabil och samtidigt kunna behålla så mycket av originalmaterialet som möjligt.

lakttagelser under restaureringen

I samband med de åtgärder som nu har genomförts besiktigades även snickerierna. Samtliga snickerier uppvisar idag spruckna och flagande färgskikt som behöver åtgärdas så snart som möjligt. Partier av virket är rötskadade och behöver ersättas med nytt virke. Detta gäller exempelvis gesimsen. Ett par av fönstren uppvisar omfattande skador och kan behöva bytas i sin helhet. Samtliga snickerier bör genomgå en noggrann besiktning, för att avgöra åtgärdens omfattning innan målningsarbetet påbörjas.

Måleriarbeten

Regionmuseet har i samband med byggmöten, där även representanter från andelsföreningen varit närvarande, påtalat viken av att måla med äkta linoljefärg. För att uppnå fullgott resultat bör temperaturen nå upp till minimum 10 °C men ännu hellre till 15 °C. Luftfuktigheten bör heller inte överstiga 80 %. Krageholms Mölla Andelsförening planerar att etappvis själva genomföra merparten av måleriarbetena, på så vis finns det också förutsättningar att anpassa dessa tillfällen efter klimat och väderlek.

Nedplockad fronton som utgör överstycke till en av bölets dörrar.

Snickeriarbeten

Krageholms mölla är i likhet med flera andra möllor runt om i Skåne omtyckta besöksmål. Det innebär att den årligen besöks av ett stort antal människor, av vilka flertalet vill gå upp och åtminstone titta ut på omgången. Av denna anledning är räcket runt om bölet särskilt viktigt att kontinuerligt se över. Förmodligen behöver det bytas ut i sin helhet, då det idag sviktar betänkligt på flera ställen. Befintligt räcke representerar inte något ursprungligt material utan har satts upp av föreningen i slutet av 1980-talet

Stolparna, vilka bär upp omgången, bör också genomgå en noggrann besiktning eftersom det finns tecken på rötangrepp. Eventuellt kan det räcka med iskarvning med friskt virke men vid omfattande angrepp kan det krävas en helt ny stolpe.

Vård- och underhållsplan

För att undvika att läckage hinner bli omfattande eller att ytskikt slits ner för långt innan det målas eller kalkas om, vore det positivt om en vård- och underhållsplan för Krageholms mölla upprättades.

Detalj av utsatt dörrkarm vid bölet.

Ny papp och gesims med nytt virke iskarvat.

Kärnan i en vård- och underhållsplan utgörs av en operativ del där byggnaden ingående besiktigas för att man ska kunna identifiera dess byggtekniska skick. Där ingår tidplan och prioritering av åtgärder. Man tittar också på eventuella behov av kunskapsuppbyggnad och lägger stor tyngd vid tydliga skötselinstruktioner. Samtliga åtgärder beskrivs utifrån den aktuella byggnadens kulturhistoriska värde och här tas också hänsyn till dess juridiska skydd.

Varje vård- och underhållsplan skräddarsys utifrån byggnaden eller den bebyggelse det handlar om. Därtill kan planen även anpassas utifrån fastighetsägarens önskemål och behov. En vård- och underhållsplan lyfter fram vad som bör göras och när. En vård- och underhållsplan fäster också uppmärksamhet på detaljer som är viktiga för helheten i miljön i. För Krageholms mölla kan det exempelvis handla om kulören på mittfältet i frontonerna, vilka sitter över bölets alla fönster och dörrar.

Avvikelser från handlingarna

En mindre avvikelse från handlingarna utgörs av den översyn som skett avseende bölets fönster och dörrar. Regionmuseet har under pågående arbete poängterat vikten av att behålla fönstrens och dörrarnas karmar synliga, eftersom man annars riskerar att förändra deras proportioner i förhållande till möllan i sin helhet. I sitt originalutförande innebär detta emellertid att väta har relativt lätt att tränga in genom skarven mellan karm och papp.

I samband med aktuella åtgärder har man därför, efter diskussion med antikvarisk kontrollant, låtit pappen gå ut en bit på karmen. Detta för att undvika uppenbara källor till läckage. Faktum kvarstår dock att varje genomgång på bölet, i form av fönster eller dörrar, kontinuerligt måste besiktigas.

Källor

Tryckta källor

Johansson, Carita: *Skånska Möllor – väderkvarnar i Skåne*, eget förlag, 2003.

Otryckta källor

Krageholms Mölla Andelsförening: Krageholms mölla, 2008.

Informanter

Ragnar Jönsson, Krageholms mölla Andelsförening
Alvard Landgren, Krageholms mölla Andelsförening

Hemsidor

<http://www.ottossonfarg.com>, 2008-09-19

<http://www.uula.com>, 2008-09-19

Lund 2009-02-12

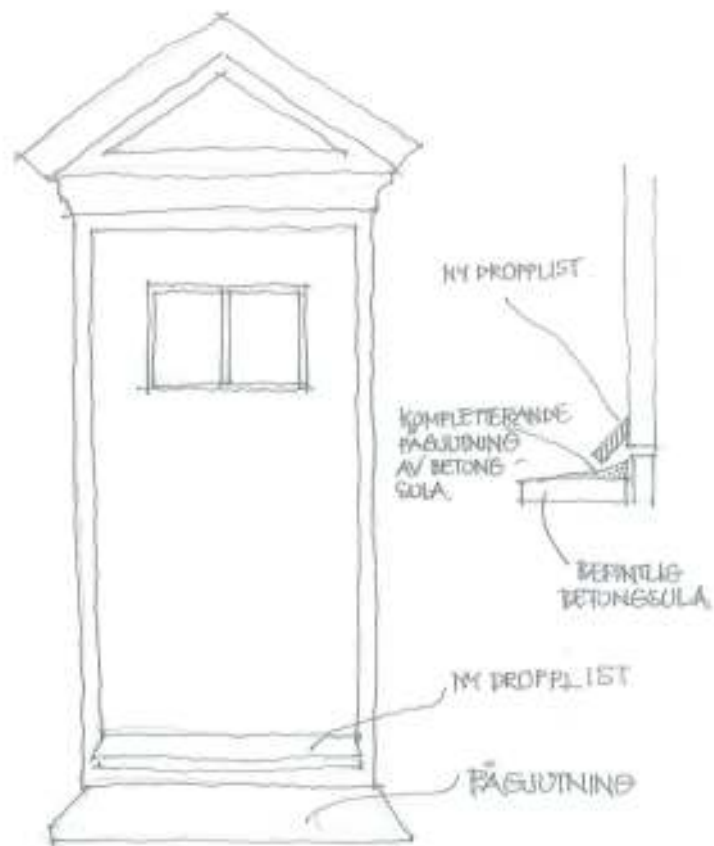
Helene Stalin Åkesson

Bilaga

2008-06-27

KRAGEHOLMS MÖLLA

FÖRSLAG TILL FÄGJUTNING AV
BETONGSULA SAMT UPPSÄTTNING
AV KOMPLETTERANDE DROPPLIST
(AVSER SÖDRA DÖRREN PÅ OMGÅNGEN)

Förslag till åtgärder som ökar avvattningen vid bölets dörrar ut mot omgången.

Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarehuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
6. Gravarna i Askgården – i skuggan av Flyinge kungsgård, Södra Sandby sn, FU, Helene Wilhelmson, 2002
7. Åter på Hammar 9:21, Nosaby sn, FU, Anders Edring 2009-01-21
8. Ruveröds kvarn – rekonstruktion av dämme och kvarnlucka, Riseberga sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
9. Renovering av balkonger på Tranchellska huset, AK, Mia Jungskär 2008
10. Hovdala slott huvudbyggnaden – dokumentation i samband med fasadrenovering, Brönnestads sn, BAD, Kristina Nilén, 2007
11. Hovdala slott hus D – invändig restaurering av ”Noras fåfånga”, Brönnestads sn, AK & BD, Kristina Nilén, 2007-2008
12. Krageholms mölla – i ny papp, Sövestads sn, AK, Helene Stalin Åkesson, 2007

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

